

ΑΓΝΩΣΤΑ ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΕ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΟΥ 1938

Αριστομένη Καλυβιώτη

1. Το ρεμπέτικο τραγούδι αν και είναι πρόσφατο σχε-
τικά φαινόμενο στη ζωή του τόπου μας, εν τούτοις δεν
έχει ακόμα ερευνηθεί και καταγραφεί πλήρως. Πολλά
γεγονότα συντέλεσαν σ' αυτό: Β' Παγκόσμιος Πόλε-
μος, Κατοχή και θάνατος πολλών δημιουργών κατά τη
διάρκεια της, λογοκρισία, εμφύλιος, καταστροφή των
αρχείων των εταιρειών δίσκων, κατάργηση του δύσχρη-
στου δίσκου 78 στροφών και πέταγμα των περισσότη-
ρων αντιτύπων που κυκλοφόρησαν, πλήρης αδιαφορία
του επίσημου κράτους για την έρευνα, κ.ά. Η έρευνα συ-
νεχίζεται, βασικά με την αναζήτηση παλιών δίσκων,
όμως πληροφορίες μπορούν να βρεθούν οπουδήποτε:
σε εξώφυλλα δίσκων γραμμοφώνου, διαφημίσεις σε ε-
φημερίδες, παλιά περιοδικά, φωτογραφίες κ.λπ.

Έπεσε, λοιπόν, πρόσφατα στα χέρια μας ένα φυλ-
λάδιο με τίτλο «ΝΕΩΤΕΡΑ ΛΑΪΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ»,
που κυκλοφόρησε τον Απρίλιο του 1938 (βλ. φωτογρα-
φίες). Φέρεται σαν εκδότης του κάποιος Ηλ. Κωστόπου-
λος, Αναξαγόρα 20 Αθήνα. Δεν έχει αριθμηση για να
ξέρουμε αν κυκλοφόρησαν άλλα τεύχη. Περιέχει 40 λα-
ϊκά (κατά τον χαρακτηρισμό του) τραγούδια της επο-
χής, όλα με τους στίχους τους. Οι τίτλοι των τραγουδιών
είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους ίδιοι μ' εκείνους που
γράφονται στους δίσκους, ενώ σε αρκετά τραγούδια α-
ναφέρεται και η εταιρεία δίσκων που τα κυκλοφόρησε.

Δεν αναφέρονται οι τραγουδιστές αλλά μόνο οι συν-
θέτες των τραγουδιών. Έτσι, μετρήσαμε δύο τραγού-
δια του Στέλιου Κηρομύτη, τέσσερα του Δημήτρη Σο-

- Το εξώφυλλο του φυλλαδίου.

**ΟΛΑ ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ**

ΜΗΝ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1938

ΜΠΟΕΜΙΣΣΑ

Στίχοι - Μουσική Δίσκοι
 Β. Τσιτσάνη Χρ. Μάστερ Βόις

Μι τόμματα Ξινθειά γαλανομάτα
 γόψα ι, άφρατη, Ξηλευτή,
 μ' άναψες καύμους παλλό μεγάλους
 είναι μαρτύριο για μένα ή ζωή.

Μι γνητοφτιαγμένη ή ματιά σου
 χαλίζει, ξεμαλίζει σαν κυτάς
 μα πάνε χρόνα τώρα βασανίζεις
 με κοροϊδεύς κι' δλο λές πως μ
 (άγασκας)

Μέσ' τήν καρδιά χρυσό παλάτι σ'
 (έχω
 σκλάβο μ' έκανες τι θά γινώ
 μπούμισα σιό λέγω δέν άντέχω
 τά γαλανά σου μάτια πάντα λα-
 (χταρω.)

ΕΚΔΟΤΗΣ ΑΝΑΞΑΓΟΡΑ 20
 ΗΛΙΑΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΗΝΑΙ

ΤΙΜΗ ΔΡΧ 3

Απαγορεύεται ή άνατύπωση; ή ή καθ' οιονδήποτε τρό-
 λον άναδημοσίευση έλικώς ή μερικώς των έν τώ παρόντι
 περιεχομένων, του έκδότου και ιδιοκτητή του αυτών έπιθυ-
 πασσομένου ρητώς παντός δικαιωμάτων του -Ν. 2389 και
 4901 - περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

- Η πρώτη σελίδα του φυλλαδίου.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΙΑ
Στίχοι - Μουσική
Ι. Παπαϊωάννου

Ἄπληκτα ἕνα πόνο μεγάλο στὴ καρδιά γιατὶ τὰ ἔχω μιλέξει μὲ μιὰ Θεσσαλονικιά	Εἶναι ξινθιά μικροῦλα μὲ μάτια καστανά μόλις τὰ μὲ ἀναιχρῶσουν μὲ καίτε τὴν καρδιά
Ἐὶς πόνο μου σὺς λέω πολὺ τὴν ἀγαπῶ μέρα καὶ νύχτα αἶνω γι' αὐτὴν ξενητιῶ	Δὲν ἤμαρξῶ νὰ ἀντίσω αὐτόνε τὸν κοῦμῶ μὲ σένα ποὺ ἔχω μιλέξει κοντεύω νὰ χαθῶ

-Εικ. 1

ΓΙΑ ΣΕΝΑΝΕ ΚΟΥΚΛΙΤΣΑ ΜΟΥ
Στίχοι - Μουσική Ι. Παπαϊωάννου

Σ' ἀγάπησα ταχίνα μου Γιὰ τὰ γλυκά σου μάτια Γι' αὐτὰ μερόνυχτα γυρνῶ Σ' ἔρημα μονοπάτια	Γιὰ σένα κουλκίτσι μου Θὰ χρίσω ἕνα θρόνο Καὶ ῥίγησα μὲσ' τὴν καρδιά θὲ νὰ σὲ καμαρώνω
Δυὸ χρόνια τῶρα σκέπτομε Νῆρθω γέ σοῦ μιλῶσ Καὶ νὰ σουπῶ πῶς δὲν μπορῶ Αἰχῶς ἐπὲ νὰ ζήσω	Δὲν εἶναι ψέμα μάθετο Καὶ ὄρκο ἂν θέλεις κάνω Πῶς ἂν μ' ἀφίσης μοναχὸ Μπερῶ καὶ νὰ πεθάνω

-Εικ. 2

φρωνίου, οκτῶ του Μάρκου Βαμβακάρη, τέσσερα του Γιάννη Παπαϊωάννου και εικοσιδύο του Βασίλη Τσιτσάνη. Στα τραγούδια αυτά βρήκαμε πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία που θα τα δούμε παρακάτω, κατατάσσοντας τα (τα τραγούδια) κατά συνδέτη.

2. Ο Γιάννης Παπαϊωάννου εμφανίζεται με τέσσερα τραγούδια. Από τα δύο, που έχουν τίτλους «ΠΑΝΕ ΤΩΡΑ ΕΞΕΙ ΜΗΝΕΣ» και «ΑΦ' ΟΤΟΥ Μ' ΑΠΑΡΝΗΘΗΚΕΣ», που το αναφέρει με τον τίτλο «Μ' ΑΠΑΡΝΗΘΗΚΕΣ», έχουν δημοσιευθεί οι στίχοι (Ηλ. Πετρόπουλος³, σελ. 54 και Παν. Κουνάδης⁸). Στο τρίτο τραγούδι, με τίτλο «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΙΑ», αναφέρεται ο Παπαϊωάννου σαν συνθέτης και στιχουργός. Έχει κυκλοφορήσει σε δίσκο 78 στροφών (πληροφορία Παν. Κουνάδη). Δεν έχει εμφανισθεί μέχρι τώρα στη βιβλιογραφία. Μεταφέρουμε τους στίχους του, όπως ακριβώς είναι στο φυλλάδιο (Εικ. 1).

Το τέταρτο τραγούδι είναι το «ΓΙΑ ΣΕΝΑΝΕ ΚΟΥΚΛΙΤΣΑ ΜΟΥ». Κυκλοφόρησε σε δίσκο από την εταιρεία ΟΔΕΟΝ (αριθμός καταλ. GA7332 και μήτρας Go2903). Τραγουδούν ο συνθέτης με τον Γ. Κωνσταντινίδη. Στην ετικέτα του δίσκου αναφέρεται σαν σύνθεση «Α. Παγκαλάκη». Αυτό ήταν το επίθετο της γυ-

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΜΟΥ ΑΠΗΦΑΣΙΣΑ
Στίχοι - Μουσική
Κρημύτης

Ἐὶς δὸς σου μάτια τὰ γλυκά
λιχτάρησα σέτην πλάσι
τὰ νεύατα μου ἀπερῆαμα
ἀφοῦ μ' ἔχεις γελιάσει.

Νὰ μ' ἀγαπᾷς ἀρχίνησες
καὶ νὰ μὲ βραβεύησες,
γὶ ἔβρω ἔγὼ κοῦμῶν ἀγαπᾷς
καὶ κοῦμῶν καλωσομίησες.

Κι' ἐγὼ πάγω τὰ μάτια μου
καὶ θὰ χαθῶ σὰ ἔνα,
μὰ κι' ἦτανε τῆς τύχης μου
νὰ ἀγαπήσω ἔσένα.

Τὰ βάσινα ποὺ πέρασα
θέλω καὶ σὺ νὰ μείνης
γιατὶ αὐτὸν ποὺ ἀγαπᾷς
τηλελλὴ καλὰ νὰ πείνης.

-Εικ. 3

ναίκας του γνωστού στιχουργού Γ. Φωτίδα, που το χρησιμοποιούσε ο ίδιος σαν ψευδώνυμο (πληροφορία Π. Κουνάδη). Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι η μουσική του τραγουδιού ανήκει στον Γ. Παπαϊωάννου, αλλά ο δίσκος κυκλοφόρησε στο παραπάνω όνομα, στα πλαίσια κάποιας συνεργασίας του με τον Γ. Φωτίδα.

Οι στίχοι του τραγουδιού πρέπει ν' ανήκουν στον Φωτίδα. Ο Δ. Μανιάτης⁶ καταγράφει τον τίτλο του τραγουδιού, γιατί κυκλοφόρησε στον ίδιο δίσκο 78 στροφών, μαζί με το τραγούδι του Τσιτσάνη «ΑΠΟ ΣΕΝΑ ΤΙ ΖΗΛΕΥΩ». Δεν πρέπει να έχουν δημοσιευθεί οι στίχοι του (Εικ. 2).

3. Ο Στέλιος Κρημύτης εμφανίζεται με δύο τραγούδια, που το φυλλάδιο γράφει ότι είναι δικό του οι στίχοι και η μουσική τους. Το πρώτο έχει τίτλο «ΣΤΗΝ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΝ ΠΟΝΟ ΜΟΥ». Το τραγούδι αυτό κυκλοφόρησε σε δίσκο 78 στροφών (πληροφορία Παν. Κουνάδη). Ο Ηλίας Πετρόπουλος στα «ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ»³ του, δημοσιεύει (σελ. 81) τρία τετράστιχά του, με τον (μάλλον λανθασμένο) τίτλο: «ΟΛΟΤΕΛΑ ΤΟ ΞΕΧΑΣΕΣ». Στο φυλλάδιο υπάρχει ένα ακόμα τετράστιχο, στο τέλος του τραγουδιού:

«Να μαραζώνω χαιρέσαι

- Ο Βασ. Τσιτσάνης, σε κάποια εμφάνισή του σε ελληνική ταινία.

γελάς να τυρανιέμαι
 θα φτιάξω ένα πικρό σκοπό
 για να σε καταριέμαι»

Το δεύτερο τραγούδι έχει τίτλο «ΤΑ ΝΕΙΑΤΑ ΜΟΥ ΑΠΟΦΑΣΙΣΑ», που κυκλοφόρησε στον ίδιο δίσκο με το προηγούμενο. Δεν πρέπει να έχει δημοσιευθεί. Μεταφέρουμε τους στίχους του, όπως ακριβώς είναι στο φυλλάδιο (Εικ. 3).

4. Ο σχετικά άγνωστος συνθέτης Δημήτρης Σοφρώνιου εμφανίζεται με 4 τραγούδια: «ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΚΙΑ», «ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ ΤΑ ΕΞΥΠΝΑ», «ΜΕΛΑΧΡΟΙΝΟΥΛΑ», «ΠΑΤΗΣΙΩΤΙΣΣΑ». Έχουν κυκλοφορήσει όλα σε δίσκους 78 στροφών (πληροφορία Π. Κουνάδη). Δεν πρέπει όμως να έχουν δημοσιευθεί οι στίχοι τους. Μεταφέρουμε τα δύο απ' αυτά (Εικ. 4, 5).

5. Ο Μάρκος Βαμβακάρης εμφανίζεται όπως είπαμε με 8 τραγούδια. Στα τρία από αυτά «ΘΑΡΩΩ ΝΑ ΣΕ ΞΥΠΝΗΣΩ» (που το αναφέρει με τον τίτλο «Η ΩΡΑ ΤΡΕΙΣ»), «ΓΙΑΤΙ ΜΙΚΡΟΥΛΑ ΜΟΥ» και «ΔΕΝ ΜΟΥ ΜΙΛΑΣ ΔΕΝ ΜΕ ΚΟΙΤΑΣ», (στο φυλλάδιο δεν αναφέρεται κανένας σαν συνθέτης, όμως είναι γνωστό ότι είναι τραγούδι του Μάρκου που κυκλοφόρησε στο όνομα του Σπ. Περιστέρη), δεν υπάρχουν διαφορές στους στίχους του φυλλάδιου μ' εκείνους που ηχογραφήθηκαν.

Στο τραγούδι «ΜΟΝΑΧΟΣ ΜΕΣ' ΤΗ ΜΟΝΑΞΙΑ», που παρουσιάστηκε από τον Π. Κουνάδη⁵, υπάρχει ένα ακόμη τετράστιχο στο τέλος, που δεν υπάρχει στο δίσκο:

«Γραφτό ήταν της τύχης μου
 εσένα να γνωρίσω»

και μοναχός μες στα βουνά
 για σε να κατοικήσω»

Στο τραγούδι «ΜΙΑ ΓΑΛΛΑΝΟΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ» (το αναφέρει με τον τίτλο «ΜΙΑ ΓΑΛΛΑΝΟΜΑΤΑ»), δημοσιεύτηκαν οι στίχοι του από τον Τ. Σχορέλη², τόμ. Α' σελ. 222), υπάρχει μια διαφορά στον τέταρτο στίχο του πρώτου τετράστιχου. Γράφεται «Γιατί όταν τη γνώρισα γι' αυτήνε θα χαθώ», αντί του ηχογραφημένου «Αφ' ότου την ε γνώρισα κοντεύω να χαθώ».

Στο τραγούδι «ΠΕΙΣΜΑΤΑΡΑ», που έχει δημοσιευτεί από την Αγγέλα Κάιλ¹ (σελ. 304) και τον Ηλ. Πετρόπουλο³ (σελ. 66), υπάρχουν πολλές μικροδιαφορές στους στίχους μεταξύ φυλλάδιου-ηχογράφησης. Γι' αυτό το μεταφέρουμε ολόκληρο, όπως ακριβώς είναι στο φυλλάδιο (Εικ. 6).

Στο τραγούδι «ΚΑΤΙΝΑΚΙ» (το αναφέρει με τον τίτλο «ΚΑΤΙΝΙΩ»), που έχουν δημοσιευτεί οι στίχοι του από τον Ηλ. Πετρόπουλο³ (σ.66) και την Αγγέλα Κάιλ¹ (σελ. 312), υπάρχουν δύο ακόμα τετράστιχα στο τέλος, που δεν υπάρχουν στην ηχογράφηση:

«Κάτι-Κατινιώ
 στην καρδιά βαθιά πονώ,
 έχω μια πληγή, να τη γιάννεις ζέρεις συ.

Δος το γιατρικό,
 Μη τ' αρνιέσαι θα χαθώ,
 της αγάπης το βοτάνι
 γυρεύω να σωθώ»

Τέλος, περιέχεται το τραγούδι «ΜΕΣ ΣΤΙΣ ΤΑΒΕΡΝΕΣ». Το τραγούδι αυτό δεν έχει εμφανισθεί ούτε στη

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΣΟΥ ΤΑ ΕΞΥΠΝΑ

Στίχοι - Μουσική

Α. Σωφρονίου

Γιὰ τὰ ξευκνά σου μάτια
καὶ τὸ περμανάντ μπουκαλί,
χλίια γίνουμε κομμάτια
γιὰ ἕνα σου γλυκὸ φιλί.

Ὅλοι τώρα σοῦ μουζέρον
κούκλα μου ναζοῦ χρονή,
προσπαθοῦν νὰ σέ τοιμαάουν
μὴ δὲν τοὺς μιλάς ἐσύ.

Πρῶτα πῆγαν νὰ παζῶ
καὶ ὄχι νὰ σ' ἐρωτευθῶ
τώρα ὅμως ἔχω ἀλλάξη
πᾶν γιὰ καλὸ σκοπὸ.

Δὲν μπορῶ νὰ σοῦ τὸ κρύψω
μικρὸ μου πόσο σ' ἀγαπῶ,
γιὰ τὰ δλόθερμα φιλιὰ σου
κουζλή μου θὰ τρελλαθῶ.

-Εικ. 4

ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΚΙΑ

Στίχοι - Μουσική

Α. Σωφρονίου

Μοῦ εἶπε πῶς μέ ἀγαπᾷ
καὶ μένα μὴ μικρούλα,
πῶς νὰ τῆς κῶ πῶς μέμπελεξ
ἄλλη πειὸ νοστιμούλα.

Μικρὴ μικρὴ τὴ διάλεξε
τὴν ὁμορφὴ μικρούλα
καὶ πειὸ πολὺ τὴν ἀγαπῶ,
γιατὶ εἶναι μοδιστρούλα.

Καὶ τώρα πλέον δὲν μπορεῖ
κανεὶς νὰ μᾶς χωρίση
χωρὶς ἐμένα ἢ μικρὴ
δὲν ἔμπορεῖ νὰ ζήση.

Ἐομίξαμε καλὰ τὰ δυὸ
ἐγίναμε ταιριάκια
Ἀγαπημένοι θᾶμαστε
οὔν τὰ περιστεράκια.

-Εικ. 5

ΠΕΙΣΜΑΤΑΡΑ

Στίχοι - Μουσική

Μ. Βαμβακάρη

Δίσκοι Ὀδῶν

Πεισματάρα ἄσε τὰ νάζια σου
μὴ μὲ μαραζιώνης μὲ τὰ μάτια σου
πεισματάρα μ' ἔριξες στὰ δίκτυα σου
ἐγὼ θὰ σὲ λατρεύω γιὰ τὸ πείσμα σου

Γιατὶ πεισμώνεις
καὶ γίνεσε κακιὰ
γιατὶ μὲ πληγώνεις
βαθεῖα μέσα στὴν καρδιὰ

Λυπήσου με ναζάρα μου λιγάκι
ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ
καὶ μὴ μοῦ κάνεις νάζια
γιατὶ θὰ τρελλαθῶ

Γιατὶ θυμώνεις
πεισματάρικο
ἐσὺ θὰ μὲ τρελλάνης
μικρὸ χαϊδιάρικο

Πάψε μὴ κακιώνης
ἄσ' τὰ γινάτια σου
καὶ ἔλα νὰ σὲ φιλήσω
στὰ μάτια σου

-Εικ. 6

βιβλιογραφία, οὔτε στη δισκογραφία των δίσκων 33 στροφῶν καὶ C.D. Δεν ἔχω διαπιστώσει μέχρι στιγμῆς αν ὑπάρχει σε δίσκο 78 στροφῶν. Το μεταφέρουμε κι αυτό ὅπως εἶναι στο φυλλάδιο (Εικ. 7).

6. Ερχόμαστε τέλος στο Βασίλη Τσιτσάνη. Το φυλλάδιο περιέχει 22 τραγούδια του. Δηλαδή σε ποσοστὸ 55% τα τραγούδια του φυλλαδίου εἶναι δικά του. Εἶναι ἡ εποχὴ που ἔχει ἀρχίσει ἡ εκπληκτικὴ πορεία του Τσιτσάνη στο λαϊκὸ μας τραγούδι. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τον Μάρτιο του 1938, πήγε φαντάρος στη Θεσσαλονίκη. Ἄρα, τα τραγούδια που ὑπάρχουν ἐδῶ εἶναι γραμμένα ὄλα μέχρι αὐτὴ τὴ χρονολογία, γιατί ὅπως ἀναφέραμε το φυλλάδιο κυκλοφόρησε τον Ἀπρίλιο του 1938. Τα περισσότερα ἀπὸ τα τραγούδια του εἶναι γνωστά καὶ ἔχουν παρουσιασθεῖ μέχρι τώρα οἱ στίχοι τους μὴ ἢ καὶ περισσότερες φορές σε κάποιον ἀπὸ τους Ηλ. Πετρόπουλο³, Τ. Σχορέλη², Κ. Χατζηδουλή⁴, Θ. Αναστασίου⁹. Εἶναι τα παρακάτω: «ΟΛΑ ΤΑ ΕΧΩ ΒΑΡΕΘΕΙ», «ΘΑΡΘΩ ΜΙΑ ΓΛΥΚΕΙΑ ΒΡΑΔΥΑ» (το ἀναφέρω με τον τίτλο «Στη χιονισμένη νύχτα»), «ΤΡΙΚΑΛΙΝΗ ΤΣΑΧΠΙ-

ΝΑ», «Σ' ΑΥΤΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΔΥΣΤΥΧΗΣ», «Η ΞΕ-
ΝΗΤΕΙΑ», «Ο ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ ΣΤΟ ΜΟΝΤΕ ΚΑΡΛΟ»,
«ΝΑ ΓΙΑΤΙ ΠΕΡΝΩ», «ΓΙΑ ΣΕΝΑ ΞΕΝΥΧΤΩ», «ΤΑ
ΧΑΝΩ ΣΑΝ ΣΕ ΒΛΕΠΩ», «ΜΑΝΤΗΛΙ ΧΡΥΣΟΚΕ-
ΝΤΗΜΕΝΟ», «ΜΕ ΘΑΜΠΩΝΟΥΝ ΟΙ ΜΑΤΙΕΣ
ΣΟΥ», «ΜΕ ΛΙΚΕΡ ΚΑΙ ΜΕ ΣΑΜΠΑΝΙΑ».

Ερχόμαστε τώρα στα τραγούδια «ΜΠΟΕΜΙΣΣΑ»
και «ΟΤΑΝ ΣΕ ΠΡΩΤΟΓΝΩΡΙΣΑ». Δημοσιεύονται οι
στίχοι και των δύο (Πετρόπουλος³ σελ. 66 και 81, Ανα-
στασίου⁹ σελ. 28-29). Στο πρώτο υπάρχουν μικροδιαφο-
ρές στους στίχους του φυλλαδίου από εκείνους της η-
χογράφησης το ηχογραφημένο και στο δεύτερο υπάρ-
χει επί πλέον ένα ακόμη τετράστιχο, που δεν υπάρχει
στο δίσκο. Οι διαφορές αυτές έχουν εντοπισθεί από τον
Ηλ. Πετρόπουλο και τον Ντ. Χριστιανόπουλο⁷ (σελ. 26
και 32).

Ο Ηλ. Πετρόπουλος αναφέρει σαν ημερομηνία η-
χογράφησης του δευτέρου τραγουδιού την 17/3/1938
(χωρίς να διευκρινίζει πώς το διαπίστωσε). Ο Ν. Χριστι-
ανόπουλος τη δέχεται σαν εξακριβωμένη (βασίζόμενος
ίσως στον Πετρόπουλο). Το ίδιο ισχύει προφανώς και
για το πρώτο τραγούδι, επειδή οι αριθμοί μίτρας των
δύο τραγουδιών στο δίσκο είναι συνεχόμενοι.

Ακόμα, ο Πετρόπουλος αναφέρει ότι εντόπισε τις
διαφορές στους στίχους των δύο τραγουδιών, σε φυλ-
λάδιο με τίτλο «ΤΟ ΝΕΟ ΛΑΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ» που κυ-
κλοφόρησε τον Νοέμβριο του 1938. Όμως, στο φυλλά-
διο που εξετάζουμε, δημοσιεύονται τα τραγούδια με τις
ίδιες ακριβώς διαφορές στους στίχους, τον Απρίλιο του
1938. Τον ίδιο μήνα πρέπει να κυκλοφόρησε και ο δί-
σκος. Άρα, ο εκδότης του φυλλαδίου με τίτλο «ΤΟ ΝΕ-
Ο ΛΑΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ» (δεν αναφέρει ο Πετρόπουλος
ποιος ήταν), δεν έκανε τον κόπο να διορθώσει τους στί-
χους ακούγοντας το δίσκο, αλλά πιθανότατα τους αντέ-
γραψε από το φυλλάδιο του Απριλίου του 1938.

Για τις διαφορές στους στίχους που παρουσιάζονται
σε πολλά τραγούδια του φυλλαδίου, μ' εκείνους των η-
χογραφήσεων, θα αναφερθούμε στο τέλος του παρόν-
τος.

Στο τραγούδι «ΤΟ ΤΡΕΛΛΟΚΟΡΙΤΣΟ» (δημοσιεύ-
τηκαν οι στίχοι του από τον Θ. Αναστασίου⁹, σελ. 26),
υπάρχει στο φυλλάδιο ένα ακόμα τετράστιχο που δεν
υπάρχει στην ηχογράφηση:

«Τώρα να φύγεις να χαθείς
κι ήσυχο να μ' αφήσεις
γιατί είσαι τρελλοκόριτσο
δεν ξέρεις ν' αγαπήσεις»

Στο τραγούδι «ΞΕΛΟΓΙΑΣΤΡΑ», ο εκδότης Ηλ. Κω-
στόπουλος φαίνεται πολύ καλά ενημερωμένος: Γράφει
ότι το τραγούδι κυκλοφόρησε στις εταιρείες ΟΔΕΟΝ

- Φωτογραφία του Μάρκου Βαμβακάρη από άλλο
φυλλάδιο του 1937.

και Η.Μ.Β. Πράγματι το τραγούδι κυκλοφόρησε σε δύο
εκτελέσεις: Μία στην ΟΔΕΟΝ με εκτελεστή τον Δ. Περ-
δικόπουλο και μία στη Η.Μ.Β. με εκτελεστές τον Στ.
Περπιτιάδη και τον Στ. Χρυσίνη (ο Δ. Μανιάτης⁶ ανα-
φέρει και τις δύο εκτελέσεις με τίτλο, εκτελεστή και α-
ριθμό καταλόγου). Ο Κ. Χατζηδουλής⁴ (σελ. 188) και ο
Θ. Αναστασίου⁹ (σελ. 25) καταγράφουν τους στίχους,
βασίζόμενοι στην εκτέλεση με τον Περδικόπουλο.

Στο φυλλάδιο υπάρχει ένα ακόμα τετράστιχο στο τέ-
λος, που δεν υπάρχει στην ηχογράφηση:

«Ξελογιάστρα χάθηκα για σένα,
θα φύγω για τα ξένα
και θα με θυμηθείς.
Τα ίδια λόγια έλεγες και σ' άλλους
εχάθη πλέον από σένα η ντροπή
μ' άναγε καύμούς πολύ μεγάλους
αγιάτρευτη πληγή».

Δεν μπορέσαμε να ελέγξουμε την εκτέλεση με τους
Σ. Περπιτιάδη-Σ. Χρυσίνη.

Στο τραγούδι «ΤΟ ΚΑΤΣΑΡΟ ΣΟΥ ΤΟ ΜΑΛΛΙ»

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1996, ΣΥΛΛΟΓΕΣ 21

ΜΕΣ ΤΙΣ ΤΑΒΕΡΝΕΣ

Μ. Βαμβακάρη

Μές τις Ταβέρνες θά γυρνῶ
καί ὡς τὸ πρῶτ' θά πίνω
τὴ φλόγα ποῦζω στὴν καρδιά
μὲ τὸ κρασί θά σβύνω.

Τὰ καταρὰ μπουκάλια σου
μοῦ ἄναψαν μεράκια
τὰ κόκκινα χειλάκια σου
μὲ πόσιαν φαρμάκια

Μές τις Ταβέρνες θά γυρνῶ
κι' ὡς τὸ πρῶτ' θά πίνω
καί τῆς καρδιάς τὰ δάκρυα
μὲς τὸ κρασί θά χύνω.

Ὅς πού νά ἀλώση ἡ νυχτιά
τὰ μαῦρα τὰ φτερά της
τότε καί ἐγὼ παρηγοριά
θά βρῶ στὰ ὄνειρά της.

- Εικ.7

ΤΟ ΚΑΤΣΑΡΟ ΣΟΥ ΤΟ ΜΑΛΛΙ

(Δίσκοι Μάττερ Βόις)

Στίχοι: Μουσική Β. Τσιτσάνη

Ἡ ἔμορφη ἡ τσακινιά σου μὲ μαγεύει
τὸ καταρῶ σου τὸ μαλλί μὲ ξετρελλαίνει
τὰ πονηρά σου μάτια ὅταν μὲ κοιτάζουν.
Μὲ λυώνουν μὲ πληγώνουν στὴν καρδιά μὲ σηκώνουν
τῆθελα ἐγὼ νὰ μπλέξω νὰ κακονυχτώ
μέρα νύχτα γιὰ ἐσέια γ'ὼ νὰ λαχταρῶ

Χαδιάρικα μοῦ μίλιγες καί μοῦ ζητοῦσες
τὸ μέλλον σου κάθε στιγμή πού λαχταροῦσε.
Μὲ τὰ νύξια μὲ τις τρέλλες πού μοῦ κάνουν
νὰ ξέρης ὅτι τίποτα δὲν βγαίνει
Κι' ἂν ἀκόμα ἡ καρδιά σου μὲ μισοῦ
δὲν μὲ νοιάζει, δὲν μὲ μ' λει, δὲν μὲ σι γινεῖ

- Εικ.8

ἔχουμε τα παρακάτω: Ο Δ. Μανιάτης⁶ το αναφέρει σε δίσκο της εταιρείας COLUMBIA, ηχογραφημένο τον Δεκέμβριο του 1939. Ο Ντ. Χριστιανόπουλος⁷ αναφέρει κι αυτός τον δίσκο της COLUMBIA, που λέει όμως ότι κυκλοφόρησε τον Μάιο του 1939. Λέει ακόμα ότι, κατά τον συλλέκτη Μπάμπη Κομίνια, το τραγούδι γράφτηκε από τον Τσιτσάνη το 1938.

Στο φυλλάδιο, όμως, αναφέρεται ότι το τραγούδι κυ-

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1996, ΣΥΛΛΟΓΕΣ 22

ΠΛΑΚΙΩΤΙΣΣΑ

Στίχοι - Μουσική

Β. Τσιτσάνη

Μέσ' τὰ Πλακιώτικα
(στ' ἔ
θάρθῶ νὰ σεργιανῆς
Πλακωτοπούλα μου
(μικρὴ
γιὰ νὰ σε συναντήσω ἂ

Κάτοιον καϊμὸ μου ν-
(σοῦ πῶ
πού μυστικά μὲ λυώνει
πού μοῦ σπαράζει τὴν
(καρδιά
καί μοῦ τῆνε ματώνει.

Τέτοιον καϊμὸ πού θά
(σοῦ πῶ
νὰ μ' ἀρνηθῆς δὲν κά
(νεῖ
μίλα τῆς Μάννας σου
(καί σὺ.
νὰ βάλουμε στεφάνι >

Κι' ἂν μ' ἀρνηθῆς μὲ
(πέθανες
Ξανθεῖα γαλανομάτα
Μπεκοῆς νὰ σέβουμνε
(καί σὺ
τὴν ἄποιά σου κράτα.

Δίσκοι

Ὀγυεδν

Ὁ δὲ μὲν ἀρνηθῆς τῶν ἀνθῶ-
τῶν εἰς τὰ λαϊκὰ τραγούδια
κ. Β. ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ

- Εικ.9

κλοφορεῖ τον Απρίλιο του 1938 από την εταιρεία H.M.V.! Πρόκειται λοιπόν για κάποια άλλη εκτέλεση; Οι στίχοι του φυλλαδίου διαφέρουν απ' εκείνους του δίσκου της COLUMBIA (εκτελεστής ο Στράτος Παγιουμτζής): Το δεύτερο μέρος του τραγουδιού είναι τελείως διαφορετικό. Μεταφέρουμε κατ' αρχήν τους στίχους του φυλλαδίου (Εικ. 8.)

Καταγράφουμε τώρα και το δεύτερο μέρος της ηχογράφησης με τον Σ. Παγιουμτζή, από τον δίσκο της COLUMBIA (αριθμ. καταλόγου DG 6535, αριθμ. μήτρας CG 1997).

«Λαχτάρησα τα δυο γλυκά σου μάτια,
που κοιτάζουνε τον κόσμο σαν διαμάντια,
πόσο γελάστηκα στα όμορφα σου κάλη,
που δεν μπορώ να ξεμπλεχτώ με πιάνει ζάλη,
μια για πάντα θα στο πω πως δεν σε δέλω πια,
και πως δε θα σε ξεχάσω μεσ' την ζενιτειά»

Για το τραγούδι «ΠΛΑΚΙΩΤΙΣΣΑ», το φυλλάδιο αναφέρει ότι κυκλοφόρησε στην εταιρεία ODEON, με στίχους και μουσική ΤΣΙΤΣΑΝΗ. Όμως, στον δίσκο γραμμοφώνου της ODEON (αριθμ. καταλ. GA 7330 και μήτρας Go 2940-1) που περιέχει την ηχογράφηση με εκτελεστή τον Στρ. Παγιουμτζή, φαίνεται σαν σύνδεση

ΣΕ ΒΛΕΠΩ ΣΤ' ΟΝΕΙΡΟ ΜΟΥ

Στίχοι - Μουσική Λίκοι
Β. Τσιτσάνη Όντιόν

Μ' αδιά σου τὰ καρώματα
 τὰ σπέρτα, τὰ γινάτια
 θέ νά με κρίνεις κόρη μου
 νά γίνουμε κομμάτια.

Σὸν βίαιο καὶ σὸν ζήλο μου
 σὲ βλέπω νύχτα μέρα
 Λόσε μου τὸ χερσὶ σου
 γὰρ νὰ τοῦ βάλω βίρα.

Ἔλα καὶ πὺς πὺς μ' ἀγαπᾷ,
 νὰ κερφαὶν αἱ κοιλίαι μου
 νὰ γίνωσιν ὅλες οἱ πληγὲς
 καὶ εἶνε τὸ κομμάτι μου.

Ἄλλο τί θέλεις νὰ σοῦ πῶ
 ἔξω ἂν θέλεις μόνο
 μὲ νύχτα καὶ καρώματα
 νὰ ζήσωμε, νὰ λυώσω.

Εικ. 10

Μ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΝΑΖΙ ΣΟΥ

Στίχοι Μουσική Λίκοι
Β. Τσιτσάνη Όντιόν

Ἄχ μὲ τὸ νάξι σου μικρὴ
 μὲ κανες ν' ἀρρωστήσω
 μὲ χειρὲς καὶ βιασνίζομε
 καὶ δὲν μπορῶ νὰ ζήσω.

Τί ἦσαν γιὰ νὰ σβλεπαν
 τὰ μάτια τὰ δικὰ μου
 μέρα καὶ νύχτα νὰ πονῶ
 νὰ καίει ἡ καρδιά μου.

Τῆς τύχης μου ἦσαν γραφεῖ
 νὰ κἀνω καὶ νὰ φάνω
 καὶ νὰ σὲ συλλογίζομαι
 κι' ὅταν νὰ πεθάνω.

Θάρθει καιρὸς ποὺ θὰ σκεφθῆς
 καὶ θὰ τὸ μετανοιώσης
 τὴν ἀδικία ποὺ κάμες
 πολὺ θὰ τὴν πληρώσης.

Εικ. 12

ΤΑ ΖΗΛΕΨΑ Ο ΚΑΥΜΕΝΟΣ

Στίχοι *Β. Τσιτσάνη*

Ἄ δὺς μαῦρα ματιάκια σου Τὰ μάτια σου μερούλα μου
 ἂ ζήλεψα ὁ καϊκέρας μοῦ εἶχαν πρωτογέννη
 καὶ τὴν καρδιά δὲν ἤξερα καὶ μ' ἔκανες τὸν δυστυχῆ
 καὶ βγήει γελασμένος νὰ εἶμαι ὅλο σκέψι

Τώρα τὸ πῆρι ἀπάφασ:
 γὰρ νὰ τὲ λησιμονήσω
 νὰ βρῶ δὺς μάτια κασταγὰ
 τὸν πόνο μου νὰ σβῆσω

Εικ. 11

Α. Παγκαλάκη. Μπορούμε κι εδώ λοιπόν να πούμε (όπως προηγουμένως στο τραγούδι του Παπαϊωάννου «ΓΙΑ ΣΕΝΑΝΕ ΚΟΥΚΛΙΤΣΑ ΜΟΥ»), ότι η μουσική του τραγουδιού πρέπει ν' ανήκει στον Τσιτσάνη, αλλά και εδώ ο δίσκος κυκλοφόρησε στο παραπάνω όνομα, στο πλαίσιο κάποιας συνεργασίας ή αλληλοσυνπρότησης του Τσιτσάνη με τον Γ. Φωτίδα. Οι στίχοι του πιθανόν να είναι του Φωτίδα. Ο Δ. Μανιάτης⁶ (σελ. 60) υποθετικά, κατατάσσει το τραγούδι, σε κείνα που ο Τσιτσάνης χάρισε σε άλλους. Παραθέτουμε τους στίχους του, που δεν πρέπει να έχουν δημοσιευθεί, όπως ακριβώς είναι στο φυλλάδιο (Εικ. 9). Στην ίδια σελίδα υπάρχει και μια φωτογραφία του Τσιτσάνη σε νεαρότατη ηλικία, ίσως ανέκδοτη.

λικία, ίσως ανέκδοτη.

Το τραγούδι «ΠΟΤΕ ΜΟΥ ΔΕΝ ΦΑΝΤΑΣΤΗΚΑ» αναφέρεται στο φυλλάδιο ότι κυκλοφόρησε σε δίσκους ODEON. Ο Μανιάτης⁶, καταγράφει τους στίχους του, στο οπισθόφυλλο του βιβλίου του, χωρίς να αναφέρει πηγή προέλευσης. Απλώς λέει (σελ. 88) ότι δεν το έχει συμπεριλάβει στους πίνακές του.

Για το τραγούδι «ΣΕ ΒΛΕΠΩ Σ' ΟΝΕΙΡΟ ΜΟΥ», αναφέρεται στο φυλλάδιο ότι κυκλοφόρησε κι αυτό στην εταιρεία ODEON. Ο Δ. Μανιάτης⁶, απλώς αναφέρει (σελ. 88) τον τίτλο του και ότι δεν το έχει συμπεριλάβει στους πίνακές του. Παραθέτουμε τους στίχους του, όπως ακριβώς είναι στο φυλλάδιο, γιατί δεν έχουν δημοσιευθεί (Εικ. 10).

Αφήσαμε στο τέλος δύο ακόμα τραγούδια του Τσιτσάνη, που περιέχονται στο φυλλάδιο, για τα οποία πουθενά μέχρι τώρα δεν έχει αναφερθεί τίποτα: Το πρώτο έχει τον τίτλο «ΤΑ ΖΗΛΕΨΑ Ο ΚΑΥΜΕΝΟΣ» και το άλλο «Μ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΝΑΖΙ ΣΟΥ» (Εικ. 11, 12).

7. Παρατηρώντας προσεκτικά όλα τα παραπάνω, βλέπουμε κατ' αρχήν, ότι έχουμε 6 τουλάχιστον τραγούδια («ΤΑ ΖΗΛΕΨΑ Ο ΚΑΥΜΕΝΟΣ», «ΠΟΤΕ ΜΟΥ ΔΕΝ ΦΑΝΤΑΣΤΗΚΑ», «Μ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΝΑΖΙ ΣΟΥ», «ΣΕ ΒΛΕΠΩ Σ' ΟΝΕΙΡΟ ΜΟΥ», «ΤΟ ΚΑΤΣΑΡΟ ΣΟΥ ΤΟ ΜΑΛΛΙ», στην εταιρεία Η.Μ.Υ. του Τσιτσάνη και «ΜΕΣ ΣΤΙΣ ΤΑΒΕΡΝΕΣ» του Μάρκου), που

δεν έχουν βρεθεί ακόμα σε δίσκους γραμμοφώνου, ούτε έχουν επανεκδοθεί σε κάποιο δίσκο L.P ή C.D. Τι συναίβει, λοιπόν, και τα τραγούδια αυτά ξεχάστηκαν, μπορούμε να πούμε, αφού ούτε οι ίδιοι οι δημιουργοί τους τα αναφέρουν κάπου ότι τα έγραψαν;

Πρώτη περίπτωση είναι ότι οι δίσκοι που τα περιείχαν, βγήκαν σε πολύ μικρό αριθμό αντιτύπων (π.χ. διακόσιοι) και επειδή τα τραγούδια δεν έγιναν επιτυχίες, δεν έγινε δεύτερη εκτύπωσή τους. Υπάρχει, λοιπόν, μια πιθανότητα έστω και μικρή, οι δίσκοι αυτά να βρεθούν στο μέλλον.

Δεύτερη περίπτωση είναι, ο εκδότης του περιοδικού Ηλ. Κωστόπουλος, γνωρίζοντας πρόσωπα και καταστάσεις, να κατέγραψε τους στίχους των τραγουδιών αυτών, λίγο πριν αυτά ηχογραφηθούν. Για άγνωστους όμως λόγους, δεν έγινε τελική ηχογράφιση κι έτσι τα τραγούδια δεν κυκλοφόρησαν.

Τρίτη περίπτωση είναι να έγινε η ηχογράφιση, ο εκδότης να πήρε από την εταιρεία τα στοιχεία των τραγουδιών και να τα συμπεριέλαβε στο φυλλάδιο, αλλά στη συνέχεια, για άγνωστους πάλι λόγους, δεν έγινε μαζική παραγωγή δίσκων. Είτε γιατί ακούγοντας τα δοκιμαστικά αντίτυπα (test records) δεν άρεσε η ηχογράφιση, είτε γιατί η εταιρεία, κρατώντας τις μήτρες στο αρχείο της, θέλησε να κυκλοφορήσει τους δίσκους αργότερα, κάτι που ποτέ δεν έγινε. Στην τρίτη περίπτωση δεν πρόκειται να βρεθούν οι δίσκοι με τα τραγούδια αυτά, υπάρχει μόνον η σπανιότατη περίπτωση να βρεθεί κάποιο αντίτυπο των δοκιμαστικών δίσκων (test records).

Για την τελευταία περίπτωση πρέπει να σημειώσουμε ότι έχουν εντοπισθεί τραγούδια να κυκλοφορούν σε δίσκο για αρκετό χρονικό διάστημα μετά την ηχογράφησή τους (φαίνεται από τις μήτρες των δίσκων), καθώς και ότι στον κατάλογο των ελληνικών τραγουδιών που ηχογραφήθηκαν στην Αμερική, υπάρχουν περιπτώσεις τραγουδιών που ηχογραφήθηκαν αλλά δεν κυκλοφόρησαν ποτέ.

Ερχόμαστε τώρα στις διαφορές που παρουσιάζουν οι στίχοι των τραγουδιών του φυλλαδίου μ' εκείνους των ηχογραφήσεων. Όπως και σε ορισμένα τετράστιχα, που ενώ υπάρχουν στο φυλλάδιο, επίσης δεν υπάρχουν στις ηχογραφήσεις. Η εξήγηση εδώ είναι ότι ο εκδότης κατέγραψε τους στίχους των τραγουδιών, πριν αυτά ηχογραφηθούν. Οι δημιουργοί τους όμως εν συνεχεία τα τροποποίησαν και έδωσαν την τελική τους μορφή, που είναι εκείνη που υπάρχει στους δίσκους.

Π.χ. Ο στίχος «γιατί όταν τη γνώρισα γι' αυτήνε θα χαθώ», στο τραγούδι του Μάρκου «ΜΙΑ ΓΑΛΑΝΟΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ», στην ηχογράφιση γίνεται «αφ'

ότου την ε γνώρισα κοντεύω να χαθώ». Φαίνεται σαν διορθωμένος. Να ήταν επέμβαση της λογοκρισίας; Υπάρχει μια μικρή πιθανότητα, αν και οι στίχοι του φυλλαδίου είναι «ανώδυνοι» και δεν πρέπει να έπεφταν στο «μαλίδι» της.

Όσο για τα τετράστιχα που δεν ηχογραφήθηκαν, το πιθανότερο είναι να μην τα έπαιρνε ο χρόνος των τριών λεπτών που συνήθως ήταν η διάρκεια του δίσκου.

Άρα, ο εκδότης του φυλλαδίου (άθελα του ίσως), έχει καταγράψει την πρώτη μορφή αρκετών τραγουδιών που δημοσιεύει και πιθανόν μερικά που δεν κυκλοφόρησαν ποτέ. Μήπως ακόμα και οι διαφορετικοί τίτλοι που δίνει σε κάποια τραγούδια, είναι οι αρχικοί που στη συνέχεια άλλαξαν όταν έγινε η κυκλοφορία του δίσκου;

Ένα είναι πάντως αναμφισβήτητο γεγονός: για να φτάσει τότε κάποιο τραγούδι να ηχογραφηθεί ή έστω μπροστά στον δάλαμο ηχογράφισης, έπρεπε πρώτα να παιχτεί στο πάλκο και να γίνει αποδεκτό από το κοινό. Να δοκιμαστεί δηλαδή και κατόπιν να το πάει ο συνθέτης στην εταιρεία δίσκων. Αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή, απ' αυτήν που έχει σήμερα επικρατήσει, που οι εταιρείες παραγγέλουν βάσει συμβολαίων τα τραγούδια στους συνθέτες, καθορίζοντας έτσι και τα τραγούδια που θα ακούσει το κοινό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. ΒΑΜΒΑΚΑΡΗ ΜΑΡΚΟΥ: ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ, επιμέλεια Αγγέλας Κάιλ, Αθήνα 1973.
2. ΣΧΟΡΕΛΗ ΤΑΣΟΥ: «ΡΕΜΠΕΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ», τόμοι Α έως Δ, Αθήνα 1977.
3. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ ΗΛ.: «ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ», Αθήνα 1979.
4. ΧΑΤΖΗΔΟΥΛΗ ΚΩΣΤΑ: «ΒΑΣ. ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ, η ζωή μου, το έργο μου», Αθήνα 1979.
5. ΚΟΥΝΑΔΗ ΠΑΝ.: «ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΜΑΡΚΟ ΒΑΜΒΑΚΑΡΗ», περιοδικό «ΜΟΥΣΙΚΗ», Αθήνα 1982.
6. ΜΑΝΙΑΤΗ ΔΙΟΝ.: «ΒΑΣ. ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ Ο ΑΤΕΛΕΙΩΤΟΣ», Αθήνα 1994.
7. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΝΤ.: «Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ», Θεσσαλονίκη 1994.
8. ΚΟΥΝΑΔΗ ΠΑΝ.: Ένθετο σημείωμα στο δίσκο C.D. «ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑΣ - Γ. ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ I», Αθήνα 1994.
9. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΘΕΟΦ.: «ΠΑΙΔΑΚΙ ΜΕ ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΖΗΛΕΜΕΝΟ, 329 τραγούδια του Βασ. Τσιτσάνη», Τρίκαλα 1995.

Οι φωτογραφίες είναι από τη συλλογή του συγγραφέα.